

**ЛІНГВАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ РОМАНУ
К.Д. ФЛОРЕСКУ «ЯКОБ ВИРІШУЄ ЛЮБИТИ»**

Ірина ВІРСТЮК

випускниця факультету іноземних мов

Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

вул. Садова, 5, м. Чернівці

ORCID: 0000-0003-2831-8064

irina.virstiuk@ukr.net

Микола ЗАПОЛОВСЬКИЙ

кандидат філологічних наук

Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

вул. Садова, 5, м. Чернівці

ORCID: 0000-0002-0779-710X

m.zapolovskyj@chnu.edu.ua

Статтю присвячено дослідженню лексичних, стилістичних та текстових особливостей роману Каталіна Доріана Флореску «Якоб вирішує любити» та його перекладу, здійсненого Юрієм Богдановичем Прохаськом. Основним методом дослідження є порівняльний, який уможливорює отримання інформації про корелятивність окремих елементів текстів оригіналу та перекладу. Вона зумовлюється як відносинами між мовами, що беруть участь у перекладі, так і екстралінгвістичними чинниками, що впливають на процес перекладу. Також у статті використовуються описовий, контекстуальний та апроксимативно-статистичний методи дослідження. Визначено, що автор роману тяжіє до глибокого психологізму, а ще детально змальовує предмети матеріального світу. Це відбувається на межі культур і національної приналежності, що вплинуло на стиль твору. Переклад же вирізняється добром нестандартних варіантів, якщо брати до уваги норми літературної української мови. У роботі аналізується безеквівалентна лексика та якими способами перекладач упорався з труднощами її відтворення. Наведено приклади застарілої лексики, за допомогою якої передається дух зображеної епохи. Визначено основні принципи, яких потрібно дотримуватися під час відтворення українською мовою часово-просторової лексики. Звернено увагу на значення слів у різних проміжках часу. Наведено приклади перекладу епітетів за допомогою дотепних еквівалентів української мови, близьких вітчизняному читачеві. Метафори передано за допомогою точного перекладу, субституції, компенсації, парафрази. В останній частині розкрито тематику, індивідуальний стиль та колорит текстів оригіналу й перекладу. Зокрема, автор детально описує сільські

реалії, тож завдання перекладача – максимально зберегти спосіб викладу письменника, при цьому не спотворити його належне сприйняття читачем. Тому він адаптує текст до тієї міри, щоб не приховати цей стиль та не викривити іншомовну культуру. Як результат, мова перекладу дуже багата й насичена цікавими, влучними і нечасто вживаними словами, що стало «візитівкою» перекладача.

Ключові слова: текст, оригінал, переклад, слово, речення, автор, перекладач, роман.

LINGUAL FEATURES OF THE TRANSLATION OF THE NOVEL “JACOB DECIDES TO LOVE” BY C. D. FLORESCU

Iryna VIRSTIUK

Master of Philology

*Graduate of the Faculty of Foreign Languages,
Department of Germanic Philology and Translation
Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University*

5 Sadova str., Chernivtsi

ORCID: 0000-0003-2831-8064

irina.virstiuk@ukr.net

Mykola ZAPOLOVSKYI

Candidate of Philological Sciences

Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University

5 Sadova str., Chernivtsi

ORCID: 0000-0002-0779-710X

m.zapolovskyj@chnu.edu.ua

The article is dedicated to the investigation of lexical, stylistic, and textual features of the novel “Jacob Decides to Love” by Catalin Dorian Florescu and its translation by Yuriy Prohasko. The main research method employed is a comparative one, allowing for the examination of the correlation of individual elements between the original text and the translation. This correlation is influenced by both the relationships between the languages involved in the translation and extralinguistic factors affecting the translation process. Descriptive, contextual, and approximative-statistical research methods are also used in the article. It is determined that the author of the novel tends towards deep psychological insight and meticulously depicts objects of the material world. This occurs at the intersection of cultures and national identities, influencing the style of the work. The translation, on the other hand, stands out for the selection of non-standard variants, considering the norms of literary Ukrainian language. The article deals with non-equivalent vocabulary and explores how the translator coped with the difficulties of its reproduction. Examples of outdated vocabulary are provided, conveying the feeling of the depicted era. The fundamental principles to be followed

when reproducing Ukrainian temporospatial vocabulary are identified, emphasizing the meaning of words over different time periods. Examples of the translation of epithets using witty equivalents in Ukrainian, close to the native speaker, are presented. Metaphors are conveyed through precise translation, substitution, compensation, and paraphrase. The last part delves into the themes, individual style, and atmosphere of the original and translated texts. The author particularly describes rural realities, and the translator's task is to preserve the writer's narrative style to the extent that it does not distort the reader's proper perception. Therefore, the translator adapts the text enough not to conceal this style and not to distort the foreign culture. As a result, the language of the translation is very rich and filled with interesting, apt, and rarely used words, becoming one of the translator's specific characteristics.

Key words: *text, original, translation, word, sentence, author, translator, novel.*

Постановка проблеми. Як відомо, художній переклад – це двоаспектний процес, який знаходиться під впливом численних перемінних чинників. Німецька та українська художня література не лише написана різними мовами, вона репрезентує різні культурно-соціальні умовності. У процесі трансформації однієї мови в іншу перекладаються не слова, не абзаци, а художні твори. Тож перекладачеві необхідно звертати особливу увагу не лише на конкретні специфічні засоби, за допомогою яких мова створює естетичні ефекти у цільовій культурі, чи на методи і стратегії, які використовують перекладачі для досягнення експресивної ідентичної, а й досягнути культурно-соціальні цінності та відтворити їх у художньому перекладі. А він значно складніший, аніж переклад творів інших жанрів, оскільки передбачає не лише двомовне перенесення, а обмін двома культурами та двома соціумами, що включає обмін емоціями, асоціаціями та ідеями. Отже, перед перекладачем художнього твору постає подвійне завдання: зрозуміти текст оригіналу, тобто сприйняти його як читач, а потім перетворити його мовою перекладу.

Для детальнішого висвітлення цього питання матеріалом розвідки було вибрано німецькомовний роман швейцарсько-румунського письменника Каталіна Доріана Флореску «Jakob beschließt zu lieben» та його український переклад у виконанні Юрія Богдановича Прохаська («Якоб вирішує любити»). З огляду на біографічні дані письменника, зміст і особливості твору, а саме поєднання культур, наявність вираженого колоритного забарвлення, а також зображення насичених стилістичних та мовних картин, було вирішено аналізувати саме лексичні, стилістичні та текстові аспекти цих праць.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема сприйняття та розуміння художнього тексту була об'єктом дослідження багатьох учених-філологів (зокрема, О.Ф. Бурбак, Р.П. Зорівчак, Т.Р. Кияк, О.Д. Огуй, С.В. Скрипник, О.І. Чередниченко та ін.). Знайомство з результатами їхніх досліджень робить очевидним факт, що потік мовної свідомості, який відображується у динамічній структурі тексту художнього твору, має певну ідеологічну спрямованість, свою поетичну структуру та специфічні засоби вираження цих складників. У контексті

цієї статті – це те, що хвилює письменника роману, що він хоче сказати і як він це робить, а отже, і те, як він сам проявляється у своїй творчості, бо літературний твір – це і відображення особистості самого автора, його світогляду, творчого методу та мови. Правильно зрозуміти специфіку і суть потоку свідомості автора означає знайти потрібні «ключі» до аналізу його твору, сфокусувати всі складники тексту. Щоб здійснити переклад художнього твору, перекладачеві (Ю. Прохаську) треба було спочатку цей текст проаналізувати. Основним прийомом цього аналізу є дослідження тексту шляхом розкриття його образної поетичної структури у тісній єдності з ідейним змістом та системою мовних образотворчих засобів. В основі такого синтезуючого аналізу міститься категорія образу автора (К.Д. Флореску). Такий аналіз неможливий без розкриття поетичної (композиційної) структури тексту, системи образів у їх сюжетному розвитку як вираження ідейного задуму твору, особливостей його жанру, естетичних функцій словесних образів у їхньому взаємному зв'язку та зумовленості.

Актуальність нашого дослідження якраз і зумовлена подібним вивченням текстів оригіналу та перекладу, у процесі якого лінгвальні (мовні) засоби розглядаються під призмою розглянутих вище категорій і стає можливим відображення дійсного «життя» (функціонування) слова в художньому тексті.

Метою статті є спроба висвітлення лексичних, стилістичних і текстових характеристик перекладу роману «Якоб вирішує любити».

Виклад основного матеріалу дослідження. Як відомо, процес перекладу не є простою заміною одиниць однієї мови одиницями іншої. Навпаки, це складний процес, що включає низку труднощів, які необхідно долати перекладачеві.

Особливу групу слів під час перекладу становить так звана «безеквівалентна лексика». Її кількість у тексті залежить від авторського стилю, змісту самого твору, часу його створення та багатьох інших чинників. Національно-культурний компонент семантичної структури окремої безеквівалентної лексеми є невід'ємним складником змісту цілого тексту, тому визначальним чинником є також її частотність. Спочатку розглянемо власні імена: особові імена, географічні назви, назви установ, організацій, газет тощо (15 одиниць, або 30%), які перекладають за допомогою транскрипції та транслітерації. Це найлаконічніші способи, завдяки яким створюється певний експресивний потенціал: у контексті слів рідної мови транскрибоване слово виділяється як чуже, надає предмету, який воно позначає, конотації небуденності, оригінальності. У принципі правильне наслідування оригінального звучання назв – вияв поваги до народу.

У проаналізованому художньому творі зафіксовано значну кількість антропонімів та топонімів. За допомогою транскрипції Ю. Прохасько перекладав майже всі власні імена. Виняток становить назва села, у якому проходять головні події. В оригіналі твору село, яке насправді можна знайти на карті в Румунії, носить назву *Triebswetter*, яку застосовує німецькомовне населення. Румунською ж знаходимо назву *Tomnatic*, яка відповідно транслітерується українською, тож отримуємо – *Томнатик*. Проте у цьому творі *Triebswetter* має певне смислове навантаження.

Твір починається з лютої негоди, і вже на перших сторінках у діалозі двох чоловіків маємо підтекст і гру слів із назвою села: *Wo bin ich hier? ... In Triebswetter. Wie Sie sehen, passt das trübe Wetter wunderbar zu unserem Dorfnamen.*

Тут топонім має смислове ім'я, тобто є своєрідним тропом, рівнозначним метафорі чи порівнянню і використовуваний у стилістичних намірах для характеристики персонажа або соціального середовища. Якщо використати під час перекладу «Томнатік», то смислових утрат не уникнути. Ю. Прохасько підходить творчо до цієї проблеми й інтерпретує назву як «Грозе-нау», і речення сформовано так: «Де це я? ... У Грозе-нау. Як бачите, назва чудово пасує до цієї негоди» [1]. Таким чином, зберігши підтекст і додавши румунського колориту, він утворив назву з типово румунськими закінченнями «ау».

Але не завжди виходить передати підтекст власної назви. У творі дві центральних постаті: два Якоби, дві різні особистості, дві різні вдачі. Якщо вирвати речення з іменами з тексту, український читач, який не знає добре змісту, не побачить різниці, чи це батько (*Jakob*), чи це син (*Jacob*). В оригіналі відмінності між Якобами видно візуально чітко: *Es lag Jakob nicht an einer Hochzeit im Dorf, mit Pomp und Gästen, von denen er sowieso wusste, was sie dachten* [2]. – «Якобу не залежало весілля в селі, з помпою і гістьми, про яких він і так знав, що вони думають» [1].

А ось ще один приклад: *Sieben Monate später kam ich auf die Welt. Ich, Jacob, aber mit c.* [2] – «Через сім місяці я з'явився на світ. Я, Якоб, але Jacob через «с» а не «к» [1]. Тут Ю. Прохасько, перекладаючи попереднє речення, доповнив його, щоб читач зрозумів орфографічну різницю. Якоб старший і молодший – це дві різні людини. Син отримав ім'я з іншим правописом, бо це була помста дідуся Якоба-меншого зятеві, чим він показав, що син не буде його спадкоємцем, як, власне, і сталося.

Слова-реалії (35 одиниць, або 70%), до яких уналежнюємо слова, що означають різного роду предмети побуту, матеріальної та духовної культури, властивої тільки якомусь одному народові. Під час перекладу власне реалій (12 одиниць, або 25%) було використано транскрипцію (наприклад, *Polka* – полька, *Csardas* – чардаш). За допомогою гіперонімії (видове поняття мови оригіналу передається родовим мовою перекладу) Ю. Прохасько переклав *Schnaps* як «горілка» (зафіксовано лише 1 випадок, або 4%). Тут відбувається т. зв. дерезалізація, тому що конкретне поняття передалося лексемою надзвичайно широкою, розпливчатою референцією. За такого виду перекладу стилістична роль реалій незначна.

Переклад історичних реалій (21 одиниця, або 44%) передбачає наявність фонових знань про історичний контекст, культурну специфіку тощо. Наприклад, слово *Burghüter* (особа, яка охороняє замкову споруду) Ю. Прохасько передав як «замковий» із позначенням наголосу на останньому складі. «Замковий» як іменник неможливо знайти в жодному словнику української, перекладач використав як часткове калькування, так і креативність.

Відповідником слова *Kaiserin* було вибрано не «імператриця», а «цїсарева», оскільки воно несе суспільний характер: це вживання переважає у сільській місцевості, що є географічним тлом подій у творі.

На нашу думку, важливо розглянути ще один приклад: *Maisbrei* – «мамалига». Уважаємо, що перекладач застосував варіант «мамалига» оптимально, адже для нашого мовного сприйняття він виражає колоритність національної культури Румунії та має стилістичне забарвлення на відміну від нейтральної «кукурудзяної каші» або «кулеші» з гуцульським забарвленням.

«Якоб вирішує любити» – це роман, у якому архаїзація мови виступає стилістичним засобом. Архаїзми та історизми виступають основним способом часової стилізації мови перекладу, що служить засобом літературно-історичного пізнання. Скажімо, такі слова, які позначають військову приналежність, вимагають детального вивчення завдань особи. Більшість із них має прями відповідники в українській мові. Наприклад, тлумачення німецькою *Kanonier* ідентичне українському визначенню «гармаш». Приміром, деякі приклади з німецької мови навіть мають співзвучні відповідники: *Infanterie* – «ніхота» та «інфантерія». Ю. Прохасько зупинився на першому, тому що термін «ніхота» для тогочасної епохи був ближчим, аніж іншомовний абсолютний синонім.

Ще однією трудністю під час перекладу історизмів є багатозначні слова, які залежно від періоду мали різні значення. Яскравим прикладом є слово *Panzer*, що часто перекладається як «танк». Але, беручи до уваги, що йдеться про час Тридцятилітньої війни, відповідник «танк» не підходить, бо до вжитку він увійшов значно пізніше. Натомість адекватним перекладом слова є «панцир», що і зробив Ю. Прохасько.

Окремо слід згадати такі стилістичні засоби, як порівняння, метафори та епітети. Під час перекладу метафор Ю. Прохасько використав:

1) точний переклад (8 одиниць, або 38%): *Wie mit Teer überzogen* [2] – «наче дьогтем налитий» [1], *blähen sich auf wie ein Segel* [2] – «надиматися мов вітрило» [1]; *dein Hirn schwimmt im Schnaps* [2] – «твій мозок плаває в горілці» [1]; *auf dem Kadaver einer Zeit* [2] – «на труні часів» [1]. Тут спостерігається повна відповідність передачі образів лексичними засобами української мови;

2) субституцію (8 одиниць, або 38%): «*Jakob*) *sie (Schnapsflasche) an den Mund setzte* [2] – «приклався до горлечка» [1]. У перекладі спостерігаємо заміну одного образу іншим за допомогою лексичної одиниці української мови;

3) компенсацію (4 одиниці, або 19%): *Er will uns verhöhnen* [2] – «він хоче взяти нас на глум» [1] або *ich und Nähnadel, das wäre zum Lachen* [2] – «я і голка – курям на сміх» [1] (відтворення неметафоричного елемента оригіналу фразеологічною одиницею у перекладі);

4) парафраз (1 одиниця, або 5%), за якої метафора вихідної мови відтворюється необразними засобами цільової: *Teufels Küche* [2] – «пекло» [1].

До передачі експресивності епітетів Ю. Прохасько підійшов, на нашу думку, також креативно. Вибираючи еквіваленти, він зупинився на цікавих, цілком

небанальних варіантах, що демонструють багатство української мови і свідчать про вигадливість перекладача: *mit großen Schritten* [2] – *сягнистими кроками* [1]; *seine speckige, unförmige Mütze* [2] – *засмальцьований, неоковирний картуз* [1]; *zu groß gewachsener Junge* [2] – *до цибатого хлопця* [1]; *die warmen, zuckenden Körper der Kühe und Pferde* [2] – *теплі, тремкі коров'ячі та кінські тіла* [1].

Деякі епітети отримали іменникові еквіваленти: *gebündeltes Korn* [2] – *снопи збіжжя* [1]. Перекладач урахував особливості двох мов, і те, що носії німецької мови називають «зв'язаним збіжжям», для україномовного читача найменується «снопом».

Під час аналізу перекладу Ю. Прохаська ми одразу виділили його індивідуальний стиль: використання діалектизмів (*Hahn* – *когут*, *Bahnhof* – *двірець*), зокрема і галицьких, що не дивно, адже перекладач родом із Прикарпаття.

Щодо текстових характеристик роману, то першочергово кидається у вічі, що він просякнутий сільським колоритом із детальним описом побуту та ландшафту місцевості. К.Д. Флореску вклав у свій доробок власне бачення сільського світу.

На нашу думку, перекладаючи роман «Якоб вирішує любити», походження Ю. Прохаська позитивно вплинуло на збереження колориту оригіналу. Саме з боку ментальності він, як ніхто інший, підходить до інтерпретації твору К.Д. Флореску. Наприклад, він відмінно виконав опис рутинних справ селян: *Wir haben viel zu tun, pflügen, Kartoffeln, Rüben, Raps und Mais pflanzen* [2] – «У нас багато роботи: зорати, посадити картоплю, буряки, посіяти ріпак, кукурудзу» [1]. Тут перекладач детально відтворює окремі сільськогосподарські заняття, беручи до уваги їхні мовні особливості. Колорит твору є одним із найважливіших засобів емоційної виразності: *Du musst mir nichts über Amerika erzählen, du bist nicht dort gewesen* [2] – «Не кажи мені нічого про Америку, ти там не був» [1].

Тож перед Ю. Прохаськом постало завдання відтворити всю палітру специфічного та колоритного мовного полотна. Адже сільська місцевість – один із найцікавіших топонімів у плані культури та звичаїв. Саме в селах акумулюються вже пережиті реалії і сучасне сприйняття реальності, і це все на тлі природної ідилії. А ще кожне село має багато схожостей та відмінностей з іншими селами. Під час перекладу текстів із даною тематикою особливо важливо приділити увагу географічному розташуванню, культурі, мовній специфіці зображеної місцевості. До того ж від перекладача вимагалось бути ознайомленим із лінгвокультурними особливостями сільських топонімів.

Висновки й перспективи подальшого дослідження. На основі теоретичного матеріалу визначено, що К.Д. Флореску у своєму романі тяжіє до глибокого психологізму і детально змальовує предмети матеріального світу. Окрім того, автор як особистість перебуває на межі культур і національної приналежності, що не могло не вплинути на його стиль. Стиль же Ю. Прохаська вирізняється добором нестандартних варіантів під час інтерпретування, якщо брати до уваги норми літературної української мови.

Установлено, що під час перекладу безеквівалентної лексики потрібно враховувати те, що це пов'язано з носіями певної культури, фоновими знаннями та асоціаціями, що на певному етапі міжмовних контактів можуть бути відсутніми у носіїв іншої культури і мови. Зокрема, це підтверджується тим, що в опрацьованому романі під час перекладу реалій було використано транскрипцію, транслітерацію, калькування та гіперонімію.

З'ясовано, що під час відтворення стилістичних засобів перекладач використав точний переклад, субституцію, компенсацію та парафраз, серед яких домінуючим є саме точний переклад. Це свідчить про наявність у нашій мові еквівалентних до вихідних метафор лінгвальних засобів їх вираження. Також епітети зберегли в українській мові свої лексичну та стилістичну функції завдяки творчому підходу перекладача.

Проілюстровано, що Ю. Прохасько зберіг колорит першотвору та адаптував культурно-ментальний аспект тексту для українського читача.

Перспективу подальшої розвідки вбачаємо в аналізі німецького та українського матеріалів роману ще й на рівні синтаксису та морфології.

ЛІТЕРАТУРА

1. Флореску К.Д. Як об вирішує любити : роман. Чернівці : Книги-XXI, 2016. 384 с.
2. Florescu C.D. Jacob beschließt zu lieben. München : C.H. Beck. 2011. 403 S.

REFERENCES

1. Florescu, C.D. (2016). *Yakob vyrishuye liubyty* [Jacob decides to love] : роман [novel]. Chernivtsi : Knyhy-XXI [Books-XXI]. 384 p. [in Ukrainian]
2. Florescu, C.D. (2011). *Jacob beschließt zu lieben* [Jacob decides to love]. München : C.H. Beck. 403 p. [in German]